

LES MISSIONS DE RECERCA DE L'OBRA DEL CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA
A LES ILLES BALEARS: FOLKLORE I AVENTURA

Caterina Valriu Llinàs i Catalina-Maria Garí Blanch

Universitat de les Illes Balears

Les persones viatgen a través dels territoris per motivacions molt diverses, generalment d'índole personal o social. Una de les motivacions que empeny els científics i els estudiosos a deixar el recer del seu laboratori o despatx és la recerca de materials per a estudiar en profunditat la seva matèria, per a crear col·leccions i corpus, per a preservar elements materials o immaterials que corren algun tipus de risc. El folklore, com a disciplina, no és aliè a aquesta necessitat. Des de les acaballes del segle XVIII la recerca sistemàtica sobre el territori de materials de literatura oral és una pràctica habitual en les societats desenvolupades.

Per això –a la segona dècada del segle XX– es basteix a Catalunya l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC), un projecte ambiciós i integrador que té com a objectiu recollir el cançoner popular de tot el domini lingüístic per a la seva conservació, classificació i estudi. En aquest projecte les Illes Balears tenen un paper important. Així, en diverses missions de recerca i a càrrec de diversos especialistes, es recollirà un gruix considerable de materials. El fet que pràcticament de cada una de les missions es conservi una memòria o diari ens aporta –a més dels valuosos materials recollits– un seguit d'anotacions de caràcter social i àdhuc personal que ens permet copsar quina era la tasca dels folkloristes, la metodologia de treball que posaven en pràctica i com eren rebuts pels informants i per la comunitat en general.¹

La comunicació revisarà algunes de les missions realitzades a les Illes des d'aquesta doble perspectiva: el procés de recollida i la dimensió de viatge i aventura que tenia la recerca folklòrica en aquella època. Aquest últim aspecte, que pot semblar anecdòtic, resulta altament representatiu de la percepció del què era o no folklore tant per als recol·lectors com per als informants i per tant, ens aporta valuoses dades referides al context, i en definitiva, a l'acte folklòric en si.

Les missions de recerca de l'OCPC tenien, sens dubte, un component de viatge i aventura que és implícit en el mateix concepte de treball de camp de recerca folklòrica, i més quan aquest es realitzava a les primeres dècades del segle XX en llocs on encara es

¹ Sobre el procés de recerca, les memòries de les missions i els continguts de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, vegeu Massot (1993-2011).

mantenien les formes de vida pròpies de les societats tradicionals i suposava la utilització d'un sistema complex de desplaçament (vaixell, tren, carruatge, carro, a peu, etc.), l'enfrontament a una realitat geogràfica i social poc coneguda per als investigadors (o almenys per a una part d'ells) i el contrast entre el món urbà i culte del qual provenien i el món rural objecte de la seva recerca. És per això que hem considerat que valia la pena fer atenció a aquesta combinació d'elements i extreure'n dades interessants per a comprendre millor el context dels actes folklòrics. El fet és que comptem amb un element valuósíssim: les memòries de recerca que els missioners elaboraven de manera més o menys sistemàtica i detallada. Aquestes memòries esdevenen veritables quaderns de bitàcola, cròniques de les sortides que recullen elements molt variats i interessants: les rutes i els itineraris, el desplaçament i el sistema de transport usat, la manera d'entrar en contacte amb la realitat a estudiar i qui eren els intermediaris o persones de contacte, el perfil –concret o genèric– dels informants, el procés d'arregleja i el temps destinat a cada indret, la valoració sumària de la feina feta i els valors i prejudicis dels investigadors sobre els materials i els informants, la visió de conjunt que aporten de cada missió i la valoració comparativa.

A partir de l'ordenació de part d'aquests materials i la seva sistematització volem assolir l'objectiu de demostrar com el viatge –la descoberta de l'altre i del seu espai– és una peça clau per a entendre les característiques del patrimoni oral que tenim recollit i inferir –d'alguna manera– les mancances que presenta.

1. Reflexió introductòria

Encara no fa gaire temps, les cançons populars s'aprenien i es difonien oralment. Moltes eren les persones que de manera conscient, o no, vetllaven perquè tot aquest patrimoni no quedés oblidat. Sempre s'ha dit que aquest tipus de composicions s'anaven transmetent de generació en generació; no obstant això, amb el temps, moltes d'aquestes cantarelles deixaven de circular per a donar pas a altres composicions més modernes i comunes a tots els territoris de cultura similar. Sortosament, però, alguns erudits van captar aquesta pèrdua i van voler-hi posar remei. La solució més adient fou la d'emprendre missions de recerca que ajudarien a mantenir, recuperar i estotar tot aquest conjunt de materials.

Una de les tasques que més s'ha valorat a l'hora d'estudiar el folklore a Mallorca ha estat la compilació i edició del *Cançoner Popular de Mallorca* (1966-1975), obra duta a terme per Rafel Ginard Bauçà, més coneguda com «el cançoner del pare Ginard». Aquest corpus és una recopilació de milers d'ítems folklòrics recollits arreu dels pobles

de Mallorca. Tots aquests materials van quedar plasmats en una obra que consta de quatre volums. Això no obstant, hem de mencionar que no només el pare Ginard va dur a terme tasques de recerca d'aquests materials, hi va haver altres persones que van realitzar estudis amb la intenció de garantir que aquestes creacions literàries perduessin en el temps. No ens podem oblidar del *Die Balearen*, obra de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria-Toscana; ni tampoc de la *Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de Mallorca* (1893) d'Antoni Noguera i Balaguer ni del *Cançoner musical de Mallorca* de Josep Massot i Planes, compilat a principis del s. XX que no fou editat fins el 1984.

En aquest cas, però, ens hem centrat en una altra tasca que es va proposar a Catalunya i que pretenia fer una recol·lecció del conjunt de materials folklòrics de tots els territoris de parla catalana; aquesta tasca és l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Com assenyala Joan Bauçà i Barceló al seu llibre *L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya a Sant Joan* (Bauçà 2014), l'OCPC és un recull de materials folklòrics d'arreu dels Països Catalans començat l'octubre de 1921 amb la intenció de recollir, estudiar, comparar, seleccionar i publicar la música i la lletra de les cançons populars de totes les terres de parla catalana. Aquesta tasca es va dur a terme a partir d'unes missions de recerca que van començar arreu dels territoris del Principat però també van arribar a les Illes Balears. És gràcies a la feina feta de la mà d'aquests estudiosos que avui dia podem conèixer aquest conjunt de materials que, segurament, amb el pas del temps haguessin desaparegut. Cal que aquestes peces siguin estudiades i editades per tal que es conservin de la millor manera possible.

2. Memòries de les Missions de recerca a Mallorca

Sota el títol d'«Excursions, viatges, migracions: etnopoètica i mobilitat humana» es poden tractar moltes qüestions; no obstant això, una que hi encaixa molt bé és la de l'OCPC, una tasca que, com hem mencionat, es proposava de fer una recol·lecció exhaustiva de materials folklòrics arreu dels territoris de parla catalana. Per dur endavant aquest propòsit s'hagueren de fer un gran nombre de viatges que estan molt relacionats amb l'etnopoètica i la mobilitat humana, uns viatges que per iniciativa dels mestres de l'Orfeó Català que dirigien l'OCPC –Lluís Millet i Francesc Pujol– també va arribar a les Illes Balears. Ambdós van dirigir-se a Baltasar Samper –músic mallorquí resident a Barcelona que era treballador de l'OCPC des de l'hivern de 1924– per parlar-li «de la conveniència d'efectuar per terres de Mallorca, Menorca i Eivissa una missió de recerca per compte de l'OCPC», tasca que Samper acceptà de molt bon grat i que inicià l'estiu de 1924. No fou únicament una missió sinó un gran nombre d'eixides que

s'allargaren gairebé tots els estius fins l'any 1932. Una tasca que va donar uns grans resultats tot i algunes opinions força negatives procedents de personatges significatius de Mallorca.

Parlar de tot el conjunt de viatges de l'OCPC a les Illes Balears donaria lloc a un extensíssim treball que no s'adequaria a les característiques que aquí es requereixen, és per això que el que ens proposem és, a través de la selecció d'algunes memòries directes –procedents del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional de Catalunya–, tractar els aspectes vinculats al viatge i que –més concretament– ens permetran revisar quina era la tasca que duia a terme el folklorista, la metodologia de treball utilitzada i l'actitud dels informants davant la rebuda d'aquells desconeguts que els feien preguntes sobre les cançons que sabien i que, a més, en prenen nota o, fins i tot, els enregistraven amb un aparell que els resultava estrany i sorprenent. A més, a través d'aquests dietaris podrem tenir una certa constància dels materials recollits i de la dimensió de viatge i aventura que tenia la recerca folklòrica en aquella època.

Això no obstant, farem una petita menció de totes les missions que es van dur a terme per terres de les Illes Balears:

1. La primera missió per terres de Mallorca, va ser iniciada a Palma el dia 4 d'agost de 1924 i acabada el 30 de setembre a Valldemossa. Els pobles que van visitar durant aquesta primera eixida van ser Alcúdia, Ariany, Artà, Biniagual, Biniali, Binissalem, Caimari, Capdepera, Consell, Fornalutx, Inca, Lloret de Vista Alegre, Maria de la Salut, sa Pobla, Pollença i el seu port, Sencelles, Sant Joan, Santa Margalida, Sineu, Sóller, Son Roca i Vilafranca. La missió va ser considerada tot un èxit.

2. La segona missió va iniciar-se l'estiu de 1925 a Llucmajor i continuà pels pobles de Montuïri, Randa, Campos, Porreres, Algaida, Pina, Capdellà i Galilea. Samper i Casas i Homs van quedar molt satisfets d'aquesta missió però, al mateix temps, es van adonar de la gran tasca que encara quedava per fer.

3. L'agost de 1926 s'inicià la tercera missió amb la qual visitaren Bunyola, Orient, Sineu, Petra, Manacor, Felanitx, s'Horta, Calonge, Cas Concos, Binissalem, Inca, Campanet, Llorito, Pina, Alaró, Bunyola i Sóller.

4. La quarta missió va començar el juliol de 1927 i va recórrer els pobles de Felanitx i Alaró i després partiren cap a Menorca i, en tornar a Mallorca, passaren per Artà.

5. La cinquena missió, és una de les més importants, s'inicià a Palma, després anaren a Pòrtol, Biniamar i Lloseta, però la seva principal intenció era anar a Eivissa i Formentera; acabada la seva estància a les Pitiüses, tornaren a Mallorca i passaren, altra volta, per Palma, Binissalem, Lloseta, Costitx i Pòrtol.

6. L'estiu de 1929 no es va dur a terme cap missió de recerca, els motius són desconeguts. No obstant això, l'any vinent es reprengué la tasca i s'inicià la sisena missió que recorregué ses Salines, Santanyí, s'Alqueria Blanca, es Llombards, Marratxí, «Marratxinet», sa Cabaneta, Santa Eugènia, ses Ollerries i Ruberts. Aquesta fou la primera etapa d'aquesta sisena missió; la segona, passà per Binissalem, Palma, Calvià, Andratx, s'Arracó i, abans de tornar cap a Barcelona, feren encara una altra aturada a Palma per poder recollir alguna cosa més, atès que tenien la intenció d'aprofitar a fons el temps del qual disposaven.

7. El 1931 es va emprendre la setena missió que seria la darrera. Diu Massot (1999: 11):

Malalt de l'estómac i amb problemes familiars, no trobaria el moment de tornar-hi durant els anys següents i a partir del juliol de 1936, que separaria Mallorca de Barcelona durant els mil dies de la guerra civil, l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya quedaria congelada i se'n perdrien alguns materials.

La tasca, però, continuà després de 1932 encara que ja no la féu Samper sinó la seva deixeble, Dolors Porta, que féu dues recerques per Palma i els seus voltants.

Fet aquest resum per assabentar-nos de la magnitud de l'empresa que els missioners de l'Obra dugueren a terme per les Balears, passarem a oferir aquí el testimoni de la missió de recerca pels pobles de Lluçmajor i Porreres. Per quin motiu? Doncs perquè són dues eixides que podríem considerar de maneres diferents i que potser resumirien allò que es van trobar, generalment, els missioners en les seves diverses anades pels pobles de les Balears. La primera –Lluçmajor– va ser una missió relativament fàcil pel fet que van contactar amb la poetessa Maria Antònia Salvà, pou de saviesa en referència a aquests temes, que féu extensiva la tasca dels investigadors a tots els habitants de la seva possessió llucmajorera de sa Llapassa i altres personatges rellevants i coneguts del poble que hi participaren encantats. Això no obstant, hagueren de passar uns quants dies per poder recollir alguna cosa aprofitable –pel fet que no hi havia manera de fer cantar els informants– i per a demostrar que el patrimoni que conservava aquell poble era molt abundant, cosa que no creien els ajudants de la missió, és a dir, les persones

amb qui els missioners prenen un primer contacte perquè els proporcionessin informants i també transmetessin seguretat als seleccionats per a les entrevistes. Porreres és la mostra d'un poble on els ajudants tenien una magnífica disposició i on la majoria dels informants no van tardar a proporcionar alguna composició, encara que aquests no van ser dels millors, però d'alguna manera van poder recollir un bon nombre de materials útils. Val a dir, com a consideració general, que potser el temps també era un enemic considerable. Els missioners feien una previsió del temps que podien dedicar a cada indret i –si volien visitar tots els pobles que havien planejat– havien de respectar els dies assignats a cada un.

3. Missions al Pla i Migjorn de Mallorca

Per poder dur a terme aquesta part, hem consultat els volums que conformen l'obra *Materials-Memòries de missions de recerca* dutes a terme per tots els folkloristes i musicòlegs, a més de les persones que van ajudar a l'hora de construir el que seria l'OCPC. Concretament, aquesta informació l'hem poguda trobar al volum VI de *Materials-Memòries de missions de recerca de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, un volum en el qual han participat moltes personalitats, d'entre les quals destaquem Baltasar Samper i Marquès i Josep Maria Casas i Homs. A part d'aquesta primera font, també vam poder corroborar la informació en consultar la carpeta número 35 a partir del microfilm conservat a la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya, del Departament de Cultura-Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals.

Ens endinsem, doncs, en la missió de recerca pel poble de Lluçmajor que començà el 19 d'agost de 1925, en el context de la segona missió de l'OCPC a les Illes Balears. Els missioners d'aquesta eixida són Baltasar Samper i Marquès i Josep M. Casas i Homs. Els dos van partir amb el tren de Santanyí en direcció a Lluçmajor «bastant empegueïts per la por de no poder resoldre la incògnita de la nostra feina» (Massot 1996: 294). Quan van arribar a Lluçmajor a l'estació es van trobar amb l'amo de l'Hotel Universo que els va oferir allotjament. En sortir fora del recinte es van estranyar que no hi hagués cap carretó per poder-se desplaçar fins l'hotel. Quan hi arribaren, s'empolainaren per tal d'anar a fer la primera visita a Maria Antònia Salvà, que els va rebre de seguida i els va transmetre una visió força negativa dels fruits que podrien obtenir amb la realització d'aquell treball: «creu que a Lluçmajor no hi ha res a fer, que la indústria i la maquinària han acabat amb les tonades de feina, i que les cobleteres han acabat amb les cançons populars» (Massot 1996: 294); no obstant això, des del primer moment es va posar totalment al servei de l'Obra i va ajudar tant com li va ser possible. Salvà els va

acompanyar a casa del batle, del rector i de dos amos d'un molí i una serreria. A més, ja s'havia posat en contacte amb tot un grup de cantadors perquè els cantessin totes les cançons que sabien. Molts d'ells els van reiterar els temors expressats per la poetessa «que amb una certa convicció trista volia fer desistir els missioners de cercar res a la vila» (Massot 1996: 295); ells, però, preferien pensar que almanco tindrien una collita regular.

Després de dinar convidats per Maria Antònia Salvà —un dinar en el qual es varen suggerir nous possibles informants—, van entrevistar Julià Garau, el pagès de la finca que «Com al matí, insistia a fer-nos comprendre que el millor eren les coses castellanès, principalment unes malaguenyes, que sabia» (Massot 1996: 295), a ell li van haver de dedicar molt de temps i tot just li van poder treure una tonada i unes cobles de segar. Poc temps després, arribà tota la família Salvà. Mitjançant la conversa que mantingueren, els missioners es van adonar que tenien a casa allò que anaven a cercar fora.

El dia següent, van llevar-se a les quatre del matí per poder anar a veure el pastor de sa Llapassa que, ben nerviós, els cantà una difícil tonada de batre. Quedaren amb ell en tornar-se veure un altre dia. La resta del matí el passaren amb Maria Antònia Salvà i la seva neboda. Ja a la tarda, la passaren a l'hotel i anaren a la recerca d'uns subjectes que els havien recomanat però, malauradament, no els pogueren trobar: l'un perquè tenia feina i l'altre, perquè havia caigut d'un ametler. El vespre anaren a prendre cafè amb el batle de la vila i, allà, conegueren un glosador professional.

L'endemà trobaren el rector de la parròquia i comentaren amb ell les dificultats de la recerca. Després d'això, varen tornar a sa Llapassa amb la intenció d'exhaurir tota la font que allà es trobava. El vespre, van parlar amb Joan Mòger, el jutge, que els proporcionà un recull de cançons que ell tenia escrites i que poc després, els missioners copiarien; eren un conjunt de tonades de batre, de segar, etc. «El col·lector, dotat de bona memòria, les ha sentides cantar i retingut, i a última hora s'ha determinat d'escriure-les, donant per resultat una esplèndida col·lecció que passa en alguns centenars el miler» (Massot 1996: 296).

Els dies següents els passaren a Montuïri i Randa, però poc temps després abandonaren les contrades per tornar a Lluçmajor, els havia arribat una carta de Francesc Salvà que els esperaven a sa Llapassa perquè hi havia un dia sencer de feina per a ells. Per a anar-hi, el capellà Don Joan Vidal els posaria un auto a la seva disposició. A les deu del matí del 27 d'agost arribaren altra volta a la possessió dels

Salvà, allà els esperava tota la família que els proporcionà un gran nombre de cançons que ells mateixos havien recollit per facilitar la tasca als recol·lectors. Tanta era la feina que tenien, que els van convidar a passar el dia i la nit a casa seva.

Al cap al tard passejàrem fins a l'ajub admirant la claretat del cel i la tranquil·litat d'aquella terra, amarada d'esperit patriarcal. Retornàrem a les cases cap a les vuit, hora de passar el rosari en comú, amos i treballadors. Després, el sopar, inaugurat amb l'oració dominical [...]. En belles cambres, rústegues de construcció, sublimades per l'aire senyorial i el moblatge venerable, en llits de gloriosa tradició dormírem placèvolament (Massot, 1996: 299).

El dia següent pogueren arreplegar més material i recollir les cançons de batre a l'era de manera directa mentre els jornalers batien. A la tarda, entrevistaren Ponç Montserrat, un antic treballador de sa Llapassa que construí una simbomba per poder cantar les tonades amb aquest instrument.

El dia 29 van voler enllestir la feina, però no van poder acabar així que van decidir de partir sense tenir-ho tot recollit «amb una intensa recança de deixar aquella llar hospitalària, familiar per tots els que s'apropen al seu escalf.» (Massot 1996: 300). Val a dir, que després d'haver partit, Maria Antònia Salvà els féu arribar tot el material que els mancava.

La primera missió de recerca duta a terme per Baltasar Samper i Josep Maria Casas i Homs que anomena el poble de Porreres començà el 31 d'agost de l'any 1925. Amb la intenció de recollir materials folklòrics als pobles de Campos i Porreres, els folkloristes agafaren el tren de ben dematí. Creien que el millor mètode per a recollir els materials que ells necessitaven era parlar cara a cara amb els informants, deien que «aqueix mètode s'ha demostrat pràcticament que és el millor» (Massot 1996: 300). En el transcurs d'aquest trajecte es trobaren amb uns quants coneguts, un d'ells el farmacèutic Parera de Palma qui s'oferí per ajudar-los i així poder engrescar més informants a participar en el projecte.

La primera estació de recerca d'aquest dia va ser al poble de Campos, on van rebre l'ajuda i l'atenció del rector de la parròquia, que des d'un primer moment semblà comprendre la seva missió. A més, l'Ajuntament posà a la seva disposició distints treballadors perquè ajudessin en tot el que poguessin. No obstant aquesta disponibilitat, de persones ben intencionades d'ajudar a la recollida de materials folklòrics, la missió no donà els fruits esperats, com bé afirmen les memòries en referència a aquest dia «altres personatges que visitàrem, poc de bo ens deixaren entreveure» (Massot 1996: 300).

A mitja tarda, els van anar a recollir per partir cap al poble de Porreres. Tot just en arribar el pare Riera, capellà de l'oratori de Sant Felip Neri, s'oferí per ajudar-los i, a més, recomanà l'ajuda de Miquel Escarrer, que era capellà i organista de la parròquia. Poc després de sopar amb un grup de persones que manifestaren interès pel tema, acordaren com durien a terme la recollida d'informació en aquell poble. D'entre aquelles persones destacam Nilo Salas que era fabricant i propietari d'una fàbrica de sabates del poble. Ell posà a la seva disposició un grup de joves treballadores de la fàbrica que pensava que els serien útils. Al final de la vesprada, els folkloristes retornaren a Lluçmajor. «El paisatge era esplèndid amb la lluna, i, malgrat les molèsties inherents a una llarga excursió en carretó no se'ns féu pesat» (Massot 1996: 301).

El primer dia de setembre començaren a dur a terme la recollida al poble de Campos, una tasca que a partir d'una primera impressió consideraven depriment, però que amb el pas de les hores millorà. Aquesta recollida s'allargà fins l'endemà i fou força productiva pel fet que moltes persones s'oferiren a cantar: «Ens acomiadem d'una banda contents, puix ha estat un dia de bona collita, i d'altra amb la recança de no haver-ho espigolat tot» (Massot 1996: 301-302).

El dia tres de setembre començà la recerca al poble de Porreres, una tasca que inquietà els estudiosos, ja que sempre que iniciaven les missions a un poble estaven ansiosos per escoltar moltes tonades, però alhora preocupats pel possible fracàs. El matí partiren cap a Porreres. Quan hi van arribar, van visitar l'oratori on es trobaren amb el pare Riera, que ja els proporcionà dues tonades. Quan van acabar, es dirigiren a casa de Miquel Escarrer, que era l'organista de la Parròquia, «home angelical que també té alguna cosa per dir» (Massot 1996: 302). Els dos capellans van acompanyar-los a casa dels qui serien els seus informants. En primer lloc, entrevistaren la vella Bet Peret, que dictà algunes peces «quelcom amb fatic» (Massot 1996: 302).

Havent acabat aquesta recollida, van anar a dinar amb l'administrador Joan Guasp, amb qui es dirigiren a la fàbrica de Nilo Salas per poder quedar d'acord amb alguns treballadors. D'entre les persones escollides hi havia algunes noies que, segurament, els podrien proporcionar alguns exemples. Però la tarda no va ser productiva perquè les al·lotes no van acceptar l'entrada d'aquells homes a casa seva, encara que anessin acompanyats per mossèn Escarrer.

A la vesprada, després d'una llarga espera, va arribar mestre Miquel, un gran cantaire que, nerviós per la tasca que li havia manat el seu cap, només cantà tres cançons de feinejar. Afirmar Massot (1996: 302):

Desesperançats, sortirem per veure altres subjectes. Com que ja no era hora d'estar per les cases, i una noia es demostrà bona cantadora, determinàrem de tornar el diumenge vinent. Sopem amb D. Nilo i l'Administrador Sr. Guasp. Aquest ens obligà a anar a dormir a casa seva, puix de l'hostal diu que no en surten gaires clients satisfets (Massot 1996: 302).

Ens trobem a 6 de setembre, un altre dia que dedicaren a la recerca de materials a Porreres. Havent dinat van començar la tasca. Mn. Escarrer els va acompanyar a casa de Magdalena Roig que, amb dues companyes seves, els van cantar un seguit de cançons fins a l'arribada de la nit. Aquell mateix vespre havien de deixar la contrada i, mentre esperaven a casa del reverend Escarrer el vehicle que havien llogat per anar-se'n, van copiar algunes de les cançons. D'aquesta experiència els estudiosos recorden la bona voluntat que va posar en aquest projecte el reverend Escarrer, perquè si d'ell hagués depès, no hauria quedat cap cançó sense recollir al poble de Porreres. Els estudiosos van afirmar que aquell home «materialment es desfeia en obsequiositats» (Massot 1996: 304). Aquí acaba el relat que fa referència a l'experiència investigadora pel poble de Porreres.

4. A mode de conclusió

La revisió d'alguns aspectes de les missions dues a terme pels pobles de Mallorca i la coneixença global del projecte, ens menen a formular algunes conclusions que atenyen la tasca del folklorista i el procés d'arplega. Intentarem fer una síntesi de les reflexions a que hem arribat.

1. En primer lloc, volem destacar el paper rellevant dels mediadors, de les persones que actuaven d'enllaç entre els missioners i els informants. Ells eren, en realitat, qui feien la selecció dels informants que aportarien materials a l'OCPC. Per tant, conscientment o inconscient, ja hi havia una certa «mediatització», un enfocament determinat que influïa –d'una manera o altra– en la collita obtinguda. No és el mateix entrevistar un grup de joves que aprenien de modistes –posem per cas– que un grapat d'homes que bevien a la taverna, no proporcionarien el mateix material un carreter que una beata encarregada de la neteja de l'església. Per tant, de llur encert, tremp, tarannà i dedicació depenien molt els resultats. Cal tenir en compte que molts d'ells tenien una posició de «superioritat» social o d'edat respecte dels informants. Generalment eren les classes diguem-ne «dirigents» o il·lustrades de les viles

(capellans, propietaris, professionals liberals, funcionaris, etc.) els qui suggerien a gent d'estament popular que actuessin com a informants dels missioners. Això, d'una banda, facilitava la feina dels col·lectors i de l'altra, en mediatitzava els resultats. També cal tenir en compte les idees preconcebudes dels mediadors i –en ocasions– el seu pessimisme sobre si hi havia o no materials a recollir, sovint basat en percepcions o tòpics que es demostraven erronis a la pràctica.

2. També cal considerar les percepcions dels informants sobre allò que era o no «important» del seu bagatge en poesia oral. Sovint els missioners es trobaven que els informants valoraven més les cançons modernes i els materials en castellà, perquè la seva percepció estava deformada per la sensació de pertànyer a una cultura subalterna, i menyspreaven materials interessantíssims que consideraven antiquats o de poc valor, que els feien sentir incultes o ridículs. No podem oblidar, tampoc, les dificultats degudes a incidents de tota índole: malentesos, empegueïments dels informants que sovint se sentien neguitosos en trobar-se en una situació desconeguda per a ells i certament artificiosa, manca de temps, dificultats d'interrelació, condicions ambientals inadequades, etc. També l'aspecte del sexe de recol·lectors i informants, i els plantejaments de conducta que se'n derivaven tenien incidència en el procés d'arregplega. Així, sovint les al·lotes joves podien ser reticents a rebre a casa seva els folkloristes, a parlar amb ells, etc., pel fet de ser homes. Aquestes barreres a vegades eren molt difícils de superar, malgrat la bona voluntat dels mediadors i el capteniment dels recol·lectors.

3. No podem oblidar que els missioners aportaven al procés de recerca no tant sols la seva feina i entusiasme, sinó també els seus apriorismes i prejudicis culturals. Així, intrínsecament alguns gèneres de poesia popular eren considerats més interessants i valuosos i altres deixats en un segon terme. Cal tenir present l'especial predilecció de Baltasar Samper per les cançons de treballada, un tema al qual dedicà alguns escrits de caire assagístic.²

4. Cal posar de relleu la preferència dels investigadors per la recol·lecció directa, cara a cara amb els informadors i –sempre que fos possible– en el seu context habitual. Així, són remarcables les recollides de materials «a peu d'era», mentre els pagesos batien i cantaven. Aquesta preferència no neix de consideracions teòriques prèvies sinó de l'experiència adquirida en la feina. Tanmateix, no menyspreaven l'ajut dels

2 Ens referim als articles «Les cançons de treball agrícoles a Mallorca» (1936), «Els cants de treball de l'illa de Mallorca» (1948) i «Els cants de treball a Mallorca» (1952) reproduïts a Samper, 1994.

mediadors –els quals a vegades recollien materials directament, els escrivien i els passaven als missioners– ni la inclusió en les seves carpetes de reculls –sovint fets per erudits locals– que generosament els deixaven copiar, tasca que solien fer en les poques estones de descans que tenien. En aquests materials també hi ha un procés de selecció important, un sedàs que deixava passar uns materials i en rebutjava d'altres basant-se en criteris no científics.

5. Igualment hem de constatar un cert sentiment d'impotència davant la impossibilitat de recollir «tots» els materials. En folklore «recollir-ho tot» és impossible, just una quimera. Els missioners de l'OPC eren ben conscients que la manca de temps i el fet de només eren dues persones impedia una recollida més detallada i exhaustiva.

6. Finalment, cal fer esment de la dimensió de «viatge i aventura» i recordar les incomoditats del desplaçaments amb tota mena de mitjans de transport, la falta d'instal·lacions adequades on pernoctar, els problemes que a vegades es trobaven amb l'alimentació, etc. Però les memòries de les missions ens deixen també pinzellades de fascinació davant un paisatge singular, l'emoció per una albada o una posta de sol, la sorpresa per un paratge singular, l'admiració per la saviesa de l'arquitectura popular i, en definitiva, per la descoberta d'un territori i una gent, amb llums i ombres.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BAUÇÀ I BARCELÓ, J. (2014): L'Obra del Cançoners Popular de Catalunya a Sant Joan. Monografies Santjoaneres, Sant Joan, Produccions Estelroig.
- MASSOT I MUNTANER, J. (1996): Obra del Cançoners Popular de Catalunya. Materials VI, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (PAM).
- (1999): L'Obra del Cançoners popular de Catalunya i les Illes Balears. Discurs d'investidura de Doctor Honoris Causa per la Universitat de les Illes Balears.
- (2000): De la guerra i de l'exili: Mallorca, Montserrat, França, Mèxic (1936-1975), Barcelona, PAM.
- (2011): Obra del Cançoners Popular de Catalunya. Materials, Vols. 4-21, Barcelona, PAM.
- SAMPER, B. (1994): Estudis sobre la cançó popular, PAM-UIB.